

ks. Piotr Łabuda

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Kara śmierci w przekazie Talmudu Babilońskiego

Talmud to podstawowy dokument rabinicznego judaizmu czasu późnej starożytności. Na przestrzeni kilku wieków był opracowywany w wersji palestyńskiej i babilońskiej. Pierwszy z nich – Talmud Palestyński, nazywany także Jerozolimskim, ostatecznie został zredagowany w Palestynie w V wieku. Drugi – Talmud Babiloński, przyjął swój końcowy kształt na początku VII wieku w Babilonii¹. Talmud zatem to zasadniczo całość prac pozostawionych przez nauczycieli judaizmu między I a VII wiekiem naszej ery. Składa się z Miszny² oraz Gemary³.

Talmud jest księgą, w której aluzje do wydarzeń historycznych pojawiają się mimochodem czy też tylko wtedy, gdy jest to konieczne dla przekazywanych treści. Takie jednak odniesienia są rzadkie i często niedokładne⁴. Talmud napisany jest głównie w języku aramejskim i stanowi obszerny zbiór tekstów, zwłaszcza natury

¹ Szerzej na temat kształtowania się rabinizmu judaistycznego i Talmudu por. W. Tyloch, *Judaizm*, Warszawa 1987, s. 148–178; A. Cohen, *Talmud. Syntetyczny wykład na temat Talmudu i nauki rabinów dotyczących religii, etyki i prawodawstwa*, Warszawa 1995, s. 8–29; K. Pilarczyk, *Rabbinizacja judaizmu we wczesnym okresie pobiblijnym*, [w:] „Pan moim światłem”. FS ks. prof. J. Chmiela, red. W. Chrostowski, Warszawa 2000, s. 286–304; S. Pecaric, L. Kośka, *Talmud. Metodologia i historia*, [w:] *Talmud Babiloński*, red. S. Pecaric, L. Kośka, Kraków 2010, s. 20–98.

² Miszna (hebr. *szanah* – powtarzać, badać, uczyć się) oznacza nauki przekazywane ustnie i wpajane przez powtarzanie. Twórcami Miszny byli mędrcy zwani tanaitami. Zawiera głównie rozstrzygnięcia halachiczne, czyli prawne normy postępowania oparte na Torze. Ostateczną postać nadał jej około 220 roku Juda ha-Nasi. Miszna dzieli się na sześć części (*sedarim* – porządków). Każda zaś część obejmuje kilkanaście traktatów (hebr. *massichtot*). Por. A. Cohen, *Talmud*, s. 18; M. Rosik, I. Rapoport, *Wprowadzenie do literatury i egzegezy żydowskiej okresu biblijnego i rabinicznego*, Wrocław 2009, s. 116–119.

³ Gemara (hebr. *gamar* – uzupełniać, wyjaśniać) jest aramejskojęzycznym zbiorem rabinicznych komentarzy i objaśnień do Miszny, które były tworzone przez amoraity. Na Gemarę składają się dwie części: *Baraita* – zawierająca nauki zewnętrzne (są to dyskusje łączące się z poszczególnymi paragrafami Miszny, często prezentujące inne opinie niż w Misznie) i *Tosefta* – która jest komentarzem i uzupełnieniem Miszny. Por. A. Cohen, *Talmud*, s. 23–24; M. Rosik, I. Rapoport, *Wprowadzenie...*, s. 126.

⁴ Również odniesienia do dziejów Chrystusa i chrześcijaństwa mają wątpliwą wartość historyczną. Niemalży wpływ na to miał bowiem stosunek Żydów do chrześcijaństwa. J. Banak stwierdza, iż Talmud wypowiada się o Jezusie pogardliwie. Podziela tę opinię także wielu współczesnych badaczy żydowskich.

prawnej. Teksty te zasadniczo zajmują się zawiłościami życia codziennego, zawierają rabiniczne interpretacje prawa judaistycznego.

Gdy wspólnota uczniów Chrystusa, na mocy posłania Mistrza z Nazaretu, rozwinęła się i ostatecznie stała się potężną wspólnotą – religią, Talmud miał stać się dokumentem potwierdzającym, że nie zaszły żadne zmiany i dawne przymierze wciąż zachowywało swoją moc⁵. Obecnie powszechnie obowiązujący jest Talmud Babiloński⁶. Jedną z wielu kwestii poruszanych w Talmudzie jest sprawa kary śmierci.

Kara śmierci w przekazie *m. Sanh 6, 4*

W przekazie Biblii znane są cztery prawomocne sposoby wykonania kary śmierci: ukamienowanie, spalenie, powieszenie (czy raczej pośmiertne powieszenie osoby ukamienowanej jako forma publicznego potwierdzenia, iż wyrok śmierci został wykonany) oraz ścięcie mieczem⁷. Prawo talmudyczne dodało karę uduszenia jako niezależną karę śmierci⁸. Być może kara uduszenia, jak wskazuje Paul Winter, została wprowadzona przez rabinów, aby móc wykonywać potajemnie wyroki⁹. W Misznie traktatu Sanhedryn czytamy: „cztery śmierci zostały powierzone Beth Din: ukamienowanie (*seqilah*), spalenie (*šerefah*), mordowanie przez miecz (zasztyletowanie – *hereg*) i uduszenie (*heneq*)” (*m. Sanh 7, 1a*)¹⁰.

W *m. Sanh 6, 4* zostaje dokładnie objaśniona procedura wykonania wyroku śmierci przez powieszenie:

Wszystkich, którzy zostali ukamienowani również wieszano (*nitlin*) [później na drzewie]: słowa Rabbiego Eliezera.

Jednakże Mędrcy powiedzieli: tylko bluźnierców (*ha-megaddef*) i bałwochalców (*ha-‘oved avodah zarah*) wieszano.

Mężczyzn wiesza się twarzą do ludzi, a kobiety zwrócone do drzewa: (tak brzmiały) słowa R. Eliezera.

Mędrcy jednak powiedzieli: mężczyzn się wiesza, lecz kobiet się nie wiesza (w ogóle). [...]

Por. J. Banak, *Świadectwa niechrześcijańskie o Jezusie Chrystusie*, „Ateneum Kapłańskie” 74 : 1982, z. 2, s. 264.

⁵ Por. P. Schäfer, *Jesus in the Talmud*, Princeton–Oxford 2007, s. 2.

⁶ W wydaniu Bromberga liczy 5894 karty w 17 tomach. Por. N. Kameraz-Kos, *Święta i obyczaje żydowskie*, Warszawa 1997, s. 18.

⁷ Powieszenie jako kara śmierci przedstawione jest w Biblii jako prawo nieżydowskie (Rdz 4, 23; Joz 8, 29; 2 Sm 21, 6–12; Ezd 6, 11; Est 7, 9). Szerzej na temat kary śmierci por. H. Cohn, *The Trial and Death of Jesus*, New York 1971, s. 211–217; H. Cohn, L. I. Rabbinowitz, *Capital Punishment*, [w:] *Encyclopedia Judaica*, t. 5, s. 142–147.

⁸ Należy jednak pamiętać, że dyskusje o karze śmierci w literaturze rabinicznej mają charakter akademicki, gdyż rabini nie mieli mocy wydawania kary śmierci.

⁹ Por. P. Winter, *On the Trial of Jesus*, Berlin 1961, s. 70–74.

¹⁰ Tłumaczenia tekstów własne na podstawie R. T. Herford, *Christianity in Talmud and Midrash*, London 1903.

Jak się wiesz?

W ziemię wbija się słup, z którego wystaje belka, wiązuje się mu ręce i wiesz.

Rabbi Yose powiedział: słup opiera się o ścianę i wiesz się go tak jak robią to rzeźnicy.

Natychmiast go odwiązują. Jeśli bowiem zostanie (na drzewie) na całą noc, nie wolno tego robić, jak napisano: nie należy zostawiać ciała na drzewie [na noc], ale musi być pochowane tego samego dnia, bowiem ten, którego powieszono (*talui*), jest przekleństwem przeciw Bogu (*qilelat elohim*), etc. (Pwt 21, 23).

Powiedział: Na jakiej podstawie powieszono tego [mężczyznę]? Ponieważ przeklął Imię, Imię Niebios, zbeczczył je.

Traktat *m. Sanh* 6, 4 nie określa wyraźnie kogo można skazać na tę karę. Rabbi Eliezer stwierdza, iż z zasady należy wieszać każdego, kto poniósł karę śmierci przez ukamienowanie, Mędrcy zaś ograniczyli tę procedurę do kary dla tych, którzy dopuścili się bluźnierstwa lub bałwochwalstwa. Jednak zarówno Rabbi Eliezer, jak i Mędrcy wskazują, iż kara powieszenia jest karą pośmiertną, wykonywaną po ukamienowaniu. Wskazanie to jest zgodne z Pwt 21, 22: „Jeśli ktoś popełni zbrodnię podlegającą karze śmierci, zostanie stracony i powieszysz go na drzewie”.

Według Rabbiego Eliezera kara powieszenia dotyczy tak samo mężczyzn, jak i kobiet. Płeć ma jedynie znaczenie co do kierunku, w którym ma być zwrócona twarz wieszanego. Jednak w opinii Mędrców kara powieszenia obejmuje tylko mężczyzn.

Miszna podaje także wskazania co do samego drzewa, na którym wieszano skazanego przestępcę. W przekazie Biblii drzewem tym mógł być słup (por. Rdz 40, 19) czy też szubienica (por. Est 9, 13). W opisie Miszny narzędzie kary przypomina szubienicę – słup wbity w ziemię, od którego odchodzi belka, być może blisko górnej części pala. Na tej właśnie belce zostaje zawieszony skazaniec. W opinii Rabbiego Yose narzędziem kary był słup, którego dolna część opierała się na ziemi, zaś góra na ścianie. Wskazuje on, że przestępca wisi na nim tak, jak zabite przez rzeźnika zwierzę, a zatem najprawdopodobniej do góry nogami, ze stopami umocowanymi u góry słupa.

Przekaz *m. Sanh* 6, 4 wskazuje natomiast, jak długo powinno ciało pozostawać na drzewie, odwołując się do Pwt 21, 23: „trup nie będzie wisiał na drzewie przez noc, lecz tegoż dnia musisz go pogrzebać. Bo wiszący jest przeklęty przez Boga. Nie zanieczyścisz swej ziemi, danej ci przez Pana, Boga twego, w posiadanie”. Jednoznacznie zatem określa, iż przed końcem dnia egzekucji ciało skazanego powinno zostać zdjęte z krzyża i pogrzebane. Nie może ono pozostać na drzewie na noc.

Interpretując drugą część Pwt 21, 23, Miszna określa winę, za którą należało skazać na tę karę. Wydaje się, iż hebrajska formuła *qilelat elohim* może znaczyć: „przeklęty przez Boga”. Może jednak także znaczyć: „przekleństwo przeciw Bogu”. A zatem na tę karę skazany jest ten, który jest przez Boga przeklęty czy też ten, który przeklinał Boga – bluźnierca.

Kara śmierci w przekazie *b. Sanh 43a*

Karę ukamienowania Miszna wyjaśnia następująco:

Jeśli uznają go [oskarżonego] za niewinnego, zwolnią go, a jeśli nie, zostanie ukamienowany. Posłaniec pójdzie przed nim [obwieszczając]: ten i ten, syn tego i tego, zostanie ukamienowany, bo popełnił taką, a taką zbrodnię, a ten i ten są jego świadkami. Każdy, kto wie coś na jego obronę, może przyjść i powiedzieć to (*m. Sanh 6, 1*).

Dalej Miszna mówi o mężczyźnie – sygnaliście z flagą, którego zadaniem jest wstrzymać egzekucję w wypadku, gdyby znalazł się świadek, który mógłby świadczyć o niewinności skazanego. Talmud Babiloński (*b. Sanh 43a*), komentując ten fragment Miszny, uszczegóławia sposób wykonania kary:

„Abaye powiedział: Musi on [posłaniec] powiedzieć też: tego i tego dnia, o tej i o tej godzinie, w takim, a takim miejscu (popełniono zbrodnię), na wypadek gdyby znalazł się ktoś, kto zna (inną wersję wydarzeń), aby mógł wystąpić i udowodnić, że (pierwsi świadkowie) są fałszywymi świadkami (celowo złożyli fałszywe świadectwo).

I posłaniec idzie przed nim etc.: dosłownie przed nim, w jego drodze na egzekucję, lecz nie wcześniej!

Jednakże (w odróżnieniu od tego) nauczano (*tanya*):

W (wigilię Szabatu)¹¹ wigilię Paschy Jezusa Nazarejczyka (*Jesus Nazarene*)¹², oni powiesili Go (*tela'uhu*). Posłaniec poszedł czterdzieści dni przed nim (obwieszczając): Jezus Nazarejczyk (*Jesus Nazarene*)¹³ zostanie ukamienowany, bo uprawiał czary (*kishshesf*) i podburzał (*hissit*) i zwodził (*hiddiah*) Izrael (ku bałwochwalstwu). Ktokolwiek może powiedzieć coś na jego obronę, niech przyjdzie i powie. Lecz jako że nikt nie przyszedł na jego obronę, powiesili go (w wigilię Szabatu)¹⁴ w wigilię Paschy.

Ulla powiedział: Czy uważacie, by Jezusa Nazarejczyka (*Jesus Nazarene*)¹⁵ można było wybronić? Był *mesit* (osobą podlegającą Izrael do bałwochwalstwa), o którym Łaskawy [Bóg] powiedział: nie będziesz miał miłosierdzia, nie będziesz miał jego przestępstwa (Pwt 13, 9).

W przypadku Jezusa Nazarejczyka (*Jesus Nazarene*)¹⁶ było inaczej, bo był blisko rządu (*malkhut*)¹⁷.

Fragment *b. Sanh 43a* zawiera niezwykle dla chrześcijan wskazanie. Rabbi Abayia, babiloński amoraita początku IV wieku wyjaśnia, iż wskazanie z Miszny „taka i taka zbrodnia” powinno być dokładniejsze. Posłaniec winien bowiem nie tylko wspominać o zbrodni, ale także dodać dzień, godzinę i miejsce, gdzie została ona dokonana. Tylko bowiem szczegółowy opis okoliczności zbrodni gwarantuje

¹¹ Wzmiankę „w wigilię Szabatu” przekazuje jedynie manuskrypt Talmudu Babilońskiego z Firenze.

¹² Imię usuwa monachijski manuskrypt Talmudu Babilońskiego.

¹³ Imię usuwa monachijski manuskrypt Talmudu Babilońskiego.

¹⁴ Wzmiankę „w wigilię Szabatu” przekazuje jedynie manuskrypt Talmudu Babilońskiego z Firenze.

¹⁵ Imię usuwa monachijski manuskrypt Talmudu Babilońskiego.

¹⁶ Imię usuwa monachijski manuskrypt Talmudu Babilońskiego.

¹⁷ Por. R. T. Herford, *Christianity in Talmud and Midrash*, s. 406–407; P. Schäfer, *Jesus in the Talmud*, s. 65.

wiarogodność nowych dowodów – innych świadków, którzy chcieliby podważyć pierwsze świadectwo, na mocy którego oskarżony został skazany.

Dalej Talmud Babiloński precyzuje stwierdzenie Miszny: „Posłaniec pójdzie przed nim”. A zatem autor wyjaśnia, iż posłaniec ma podążać fizycznie przed skazanym w dniu egzekucji, a nie – gdyby rozumieć wyrażenie „posłaniec pójdzie przed nim” w sposób chronologiczny – np. dzień przed egzekucją.

Jednak, jak zapisał autor talmudyczny, od tego wskazania jest wyjątek, który miał miejsce w przypadku Jezusa z Nazaretu. Wtedy bowiem posłaniec nie szedł przed Jezusem w dzień egzekucji, ale czterdzieści dni wcześniej.

Informację o czterdziestu dniach można różnie rozumieć. Może ona oznaczać czterdzieści kolejnych dni przed egzekucją, ale też można to odczytać jako czterdziesty dzień przed wykonaniem wyroku. Bez względu na dokładne znaczenie wzmiankowanych czterdziestu dni – choć bardziej zasadne wydaje się uznanie wyjaśnienia: „czterdzieści dni przed wykonaniem wyroku” – nauczanie to (*tanya*) jest sprzeczne z nauczaniem i rozumieniem Miszny przez autora talmudycznego. Zostaje dopuszczona znaczna przerwa między zapowiedzią posłańca a samą egzekucją. Taka sprzeczność między Miszną a wypowiedzią tannaitów zostaje wyjaśniona w rozmowie babilońskiego amoraity z początku IV wieku (Rabbi Ulla) z anonimowym rozmówcą. Rabbi stwierdza, że Jezus miał wysoko postawionych przyjaciół. Żydzi zaś podjęli dodatkowe środki przed straceniem Go: wyszli ponad Prawo tak, aby żaden z Jego potężnych przyjaciół nie mógł oskarżyć ich o stracenie niewinnego człowieka. Stwierdza, iż przypadek ten był nie tyle ważnym precedensem, co raczej mało znaczącym wyjątkiem, stąd też nie ma sprzeczności między Miszną a jej objaśnieniem¹⁸.

Podczas tej rozmowy zostają ujawnione szczegóły dotyczące oskarżenia i śmierci Jezusa. Pojawia się tu informacja, że Jezus został powieszony w wigilię Paschy, która według zapisku manuskryptu z Firenzy, zbiegła się z wigilią Szabatu¹⁹. Rozmowa przekazuje, iż wymagane obwieszczenie skazania Jezusa na karę powieszenia zostało dokonane czterdzieści dni przed egzekucją. Jezus został stracony, bo uprawiał czary i podzegał Izrael do bałwochwalstwa. Nikt nie wystąpił w Jego obronie, choć miał bliskie kontakty z rządem (*malkuta*).

Szczególny kasus talmudyczny: śmierć Jezusa

Zarzuty

Według Talmudu Jezus Nazarejczyk został oskarżony i skazany za praktykowanie czarów i bałwochwalstwo, jak również za zachęcanie innych do tych praktyk. Jako bałwochwalca został nazwany bluźniercą, w duchu wskazań Miszny (*m. Sanh* 6, 4; 7, 4).

¹⁸ Por. J. Maier, *Jesus von Nazareth in der talmudischen Überlieferung*, Darmstadt 1978, s. 223.

¹⁹ Wzmianka o wigilii Szabatu wydaje się zamierzonym nawiązaniem do Nowego Testamentu.

W przekazie Miszny obok bluźnierców i bałwochwalców, również osoby uprawiające czary i skłaniające innych do takich praktyk zasługiwały na karę śmierci (por. *m. Sanh* 7, 4; 7, 10). Jezus zaś namawiał tak pojedynczych ludzi, jak i cały Izrael do bałwochwalstwa. Co więcej, On sam został przez Misznę nazwany czarownikiem – czyli nie tylko zwodził ludzi, ale sam praktykował magię.

Świadkowie i ogłoszenie kary

Aby móc dokonać skazania, konieczne było odnalezienie świadków (por. Mk 14, 55–62; Mt 26, 59–64). *B. Sanh* 43a, o czym milczą nowotestamentalne przekazy, pisząc o skazaniu Jezusa, kładzie także nacisk na osobę posłańca, który ogłaszał (czy też ogłosił) egzekucję czterdzieści dni przed jej wykonaniem.

B. Sanh 43a wskazuje, iż proces Jezusa odbył się zgodnie z zasadami, jakie określało prawo i jego interpretacja. A zatem był także czas, a nawet czas ten był znacząco dłuższy od potrzebnego, by mogli zgłosić się świadkowie, którzy zaświadczyliby o niewinności Jezusa. Posłaniec wypełnił nakazane prawem zadanie czterdzieści dni wcześniej (czy też przez czterdzieści dni).

Autorzy Talmudu, podkreślając, że posłaniec zapowiedział czterdzieści dni wcześniej egzekucję Jezusa, zaprzeczają także przez to, iż to Jezus przepowiedział wydarzenia, które miały nastąpić (por. Mk 10, 33–34). To zatem, co wydarzyło się w Jerozolimie, było wszystkim wiadome, gdyż żydowski sąd publicznie ogłosił swoją decyzję. Ogłoszenie dokonało się nawet wcześniej, niż zapisano to w Misznie.

Śmierć Jezusa

Wydaje się, iż według przekazu Talmudu, zgodnie z prawem rabinicznym, Jezus został powieszony, a wcześniej być może także ukamienowany. Takie bowiem informacje znajdują się tu w odniesieniu do skazańców – każdy ukamienowany zostaje później powieszony. Czy można zatem na tej podstawie uznać, że autorzy Talmudu wskazują na takie właśnie postępowanie również w przypadku Jezusa?

Talmud jednak nie podaje konkretnych informacji na ten temat, nie wypowiada się dokładnie w kwestii skazania Jezusa. Zatem i odpowiedź na to pytanie nie jest jednoznaczna. Talmud jedynie sugeruje, że w odniesieniu do Jezusa także mogło dojść do ukamienowania. Nie jest to przekaz bezpośredni, a zatem nie można jasno stwierdzić, że autorzy Talmudu wskazują, iż z Jezusem postąpiono tak, jak nakazuje prawo rabiniczne. J. Maier²⁰ wskazuje, iż na wydarzenie ewangeliczne zostało nałożone późniejsze prawo rabiniczne. Sanhedryn nie mógł bowiem nałożyć i wykonać kary śmierci, ale musiał zwrócić się z tym do władz rzymskich, które stosowały prawo rzymskie, nie zaś rabiniczne. Jeśli tak, to dlaczego w Talmudzie

²⁰ Por. J. Maier, *Jesus von Nazareth...*, s. 227–228.

sugeruje się ukamienowanie i powieszenie? Rabini przecież byli świadomi i wiedzieli, że ukrzyżowanie było standardową rzymską karą śmierci²¹.

Być może rabini pragnęli ukazać Mistrza z Nazaretu jako skazanego w procesie żydowskim. Stąd też kreślą proces w duchu prawa misznowego. Jezus jest oskarżony i skazany za bluźnierstwo i bałwochwalstwo. Zwodził Izrael. Stąd też naród poddał Go procesowi i stracili za to, że był bluźniercą. Twierdził, iż jest Bogiem. Dlatego pojawia się kara śmierci zgodna z żydowskim prawem.

Czas wykonania wyroku i pogrzeb

Baraita Talmudu Babilońskiego podkreśla konkretny dzień egzekucji: Jezus został powieszony w wigilię Paschy. Informację *b. Sanh* 43a potwierdza *b. Sanh* 67a²². Nie ma jednak żadnej wzmianki o pochowaniu ciała Jezusa. W tradycji żydowskiej ciała straconych nie mogły przebywać na krzyżu (drzewie) w żadną noc – nie tylko w noc szabatową. „Żydzi tak bardzo dbali o chowanie zmarłych, że nawet zwłoki ukrzyżowanych z wyroku sądu zdejmowano przed zachodem słońca i grzebano”²³.

Związki z rządem

Rabbi Ulla zarzuca Jezusowi bliskie relacje z władzami rzymskimi²⁴. To wskazanie Talmudu na relacje Jezusa z rzymskim rządem wydaje się wyraźnie odnosić do nowotestamentalnego przekazu wydarzeń²⁵. Takie jednak ujęcie przez Talmud uwalnia rzymskiego namiestnika od winy za skazanie Jezusa i obciąża nią samych Żydów.

W IV wieku, m.in. za sprawą babilońskiego amoraity – Ulli, który przeprowadził się z Palestyny do Babilonii i często odbywał podróże między tymi terenami – znano sytuację panującą w ziemi Narodu Wybranego²⁶. Nie ulega wątpliwości, co potwierdza pytanie Ulli: „Czy uważacie, by Jezusa Nazarejczyka można było wybronić?”, że w społeczności babilońskiej toczył się dyskurs odnośnie do odpowiedzialności za egzekucję Jezusa. Być może część Żydów babilońskich chciała przyjąć na siebie odpowiedzialność za Jego stracenie, gdyż zależało im na powszechnym przekonaniu o inicjatywie Żydów w kwestii śmierci Jezusa, bowiem uważano Go za

²¹ W traktacie *t. Sanh* 9, 7 mówi o karze śmierci – powieszeniu żywej osoby, którą wykonywał nieżydowski rząd. Por. P. Winter, *On the Trial of Jesus*, s. 162–165.

²² Gemara *b. Sanh* 67a, mówiący o kamienowaniu skazańca, który jest wzmiankowany w części manuskryptów Talmudu, oskarża Syna Stada (z Liddy lub też w Liddzie) o bałwochwalstwo i przekazuje, że został on zabity w wigilię Paschy. Mianem „Syn Stada” określano Jezusa: był on synem Miriam i Stada, choć według Talmudu poczęcie Jezusa miało dokonać się przez nierząd jego matki. Prawdziwym bowiem ojcem miał być Pandira (Padira czy też Pappos ben Juda).

²³ J. Flawiusz, *Wojna Żydowska*, Warszawa 2001, IV, s. 317–318.

²⁴ Paradoksalnie we wszystkich czterech Ewangeliach rzymski namiestnik – Piłat usilnie stara się ocalić Jezusa.

²⁵ Inaczej J. Maier, *Jesus von Nazareth*, s. 231–232.

²⁶ Por. P. Schäfer, *Jesus in the Talmud*, s. 73.

heretyka i oszusta. Stąd też, choć rzymski namiestnik chciał Jezusa uwolnić, Żydzi dopilnowali, by bluźnierca i bałwochwalca otrzymał karę, na którą zasłużył. Słowa Talmudu potwierdzają, że Żydzi są z tego dumni. Przesłanie *b. Sanh* 43a podkreśla dumną odpowiedzialność Żydów – prawdziwych obrońców czystości wiary.

*

Wzmianki na temat kary śmierci w Talmudzie Babilońskim pojawiają się rzadko. W odniesieniu do osoby Jezusa są one jeszcze uboższe. Nie jest to jednak przypadek czy wynik niedbałości autorów, ale ich zamierzone działanie. W sposób szczególny przekaz *b. Sanh* 43a pokazuje wyraźny i zamierzony cel – dyskredytację osoby Jezusa. Przekaz Talmudu o śmierci Jezusa można określić mianem własnej i osobliwej interpretacji żydowskiej, która była podyktowana jasno określonymi intencjami.

Summary

The capital punishment in the account of the Babylonian Talmud

When reading the Babylonian Talmud it has to be noted that it gives a fragmentary account of the capital punishment. However, the Talmud indicates who, for what and in what way should be condemned. The Talmud's account of Jesus' death is even shorter. It is not only pure fiction but is also a result of the authors' deliberate action. The description of *b. Sanh* 43a, in a particular way, shows the clear goal – to discredit Jesus. What is written about Jesus' death in the Talmud can be explained as personal and peculiar Jewish interpretation based on clearly defined intentions.

Keywords

Babylonian Talmud, Capital Punishment, Death, Jesus Christ, Jews